

De Nederlandse veiligheidscultuur als katalysator voor etnisch profileren?

Maartje van der Woude & Joanne van der Leun

Inleiding

‘Generaliserende agenten zijn ineffectief’, zo kopt *Trouw* medio november 2012.¹ In het artikel wordt aan de hand van de bevindingen van het onderzoek van cultureel-antropoloog Sinan Çankaya aandacht gevraagd voor het verschijnsel dat in de Anglo-Amerikaanse literatuur wordt omschreven als *racial* of *ethnic profiling* (Çankaya, 2012). Waar dit verschijnsel lange tijd louter werd geassocieerd met politiewerk in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, geeft het onderzoek van Çankaya een verontrustend beeld van dagelijkse keuzes die politieambtenaren in de regio Amsterdam-Amstelland maken als zij mensen moeten controleren. De hoofdconclusie van het onderzoek is dat politieagenten zich baseren op onderbuikgevoelens, uiterlijke kenmerken en stereotiepe beelden van mogelijke verdachten. De aanname die hieraan ten grondslag ligt, en die de praktijk van etnisch profileren definieert, is dat bepaalde groepen (potentiële) criminelen herkenbaar zouden zijn op basis van biologische – raciale – kenmerken. Deze praktijk zou tot gevolg hebben dat binnen de regio Amsterdam-Amstelland met name jonge Marokkaanse Nederlanders en Oost-Europeanen staande gehouden worden door de politie.

De uitkomsten van het onderzoek zijn naast verontrustend eveneens vrij uniek: anders dan de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk kent Nederland geen uitgebreide onderzoekstraditie naar dit verschijnsel.² Los van het feit dat de verhoudingen tussen de politie en migrantengroeperingen in Nederland beduidend positiever zijn dan in voornoemde landen, is men er ook lange tijd van uitgegaan dat de professionele terughoudendheid van de politie migranten in Nederland beschermde tegen bovenmatige aandacht van handhavers (Aalberts, 1989, 1990; Junger, 1989; Bowling 1990). Het meest recente systematische overzicht is dan ook meer dan tien jaar oud (Rovers, 1999).

De traditionele professionele terughoudendheid van politieambtenaren lijkt de afgelopen jaren echter als gevolg van maatschappelijke en politieke zorgen over zowel migratie als criminaliteit steeds meer onder druk zijn komen te staan. Verschillende relatief recent in het leven geroepen preventieve controlebevoegdheden – in het bijzonder de bevoegdheden tot het preventief fouilleren en de uit-

1 15 november 2012 <www.trouw.nl/tr/nl/6704/Sociale-Vraagstukken/article/detail/3348479/2012/11/15/Generaliserende-agenten-zijn-ineffectief.dhtml>.

2 De rijkere onderzoekstraditie in beide landen laat zich (deels) verklaren door grotere spanningen die zowel in het Verenigd Koninkrijk als in de Verenigde Staten bestaan tussen de politie en minderheidsgroeperingen. Zie voor een overzicht van de ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk o.m. Bridges, 1999; Bowling & Phillips, 2007, 2010 en Miller, 2010. Een goed overzicht van de ontwikkelingen in de Verenigde Staten wordt gegeven door Harris, 2002.

gebreide identiteitscontroles (hierna: ID-controles)³ – zijn in (inter)nationale rapportages naar voren geschoven als mogelijk problematisch met het oog op discriminatoire toepassing. In dergelijke rapporten wordt politieambtenaren verweten dat zij zich in de uitvoering van hun taak (te veel) laten leiden door subjectieve onderbuikgevoelens. Dit zou tot gevolg hebben dat met name bepaalde minderheidsgroeperingen aan deze controlebevoegdheden onderworpen zouden worden (OSJI, 2009; ECRI, 2008; EU-FRA, 2009, 2010).

Waar het onderzoek van Çankaya een belangrijk inzicht biedt in de wijze waarop het verschijnsel etnisch profileren in de dagelijkse politiepraktijk op individueel niveau vorm krijgt, beogen wij in deze bijdrage aan de hand van Garlands *Culture of Control*-these nader inzicht te verschaffen in het *waarom* van dit handelen op individueel niveau: in deze bijdrage zullen we betogen dat de dynamiek van de Nederlandse veiligheidscultuur mogelijk bijdraagt aan het (on)bewust selecteren en beslissen op basis van etniciteit door individuele handhavers en toezichhouders (Van der Leun & Van der Woude, 2011). Mede aan de hand van recente discussies rondom etnisch profileren in de context van het preventief fouilleren en de ID-controles, buigen we ons over de volgende vraag: in hoeverre is het, gezien vanuit de dynamiek van de Nederlandse veiligheidscultuur, waarbinnen criminaliteit en migratie in toenemende mate met elkaar vervlochten lijken te zijn geraakt, voor individuele politieambtenaren mogelijk om enerzijds zo effectief mogelijk te werk te gaan, zonder zich hierbij anderzijds (on)bewust te laten leiden door stereotypingen en subjectieve onderbuikgevoelens?

Deze vraagstelling roept direct problemen op aangezien deze zich richt op twee meetniveaus: handelingen op het niveau van de individuele politieambtenaar worden gezien tegen het licht van grote structurele en culturele veranderingen die hebben bijgedragen aan het ontstaan van de veiligheidscultuur. Wil een dergelijke vraag, in hoeverre veranderingen op macroniveau doorwerken op microniveau, echt goed beantwoord worden, dan is grondig empirisch onderzoek onontbeerlijk. Uitzonderingen daargelaten is empirisch onderzoek naar etnisch profileren in Nederland nog zeer beperkt. Naast het gebruikmaken van het beperkt aanwezige empirische onderzoek is ter beantwoording van de onderzoeksvraag dan ook hoofdzakelijk gekozen voor een theoretische benadering waarbij inzichten op microniveau en macroniveau op elkaar betrokken worden. Hiertoe is geput uit (inter)nationale literatuur over etnisch profileren, uit literatuur over de wijze waarop politieambtenaren invulling geven aan hun discretionaire beoordelingsruimte evenals uit literatuur over het ontstaan van een veiligheidscultuur.

- 3 De Wet preventief fouilleren vormt in 2002 een verruiming van de tot dan reeds bestaande mogelijkheden tot fouilleren. Deze vorm van fouilleren, waarbij het redelijk vermoeden van schuld komt te vervallen, was tot dan toe alleen mogelijk op vliegvelden op basis van de Wet wapens en munitie (WWM). De Wet op de uitgebreide identificatieplicht (WUID) is op 1 januari 2005 in werking getreden. Sindsdien mag een politieagent om een identificatiebewijs vragen, wanneer dat 'redelijkerwijs noodzakelijk' is voor de uitoefening van zijn politietak. De WUID vormt hiermee een uitbreiding op de sinds 1994 in werking zijnde Wet op de identificatieplicht (WID).

Nederlands onderzoek naar etnisch profileren

Buiten het hiervoor reeds aangehaalde onderzoek van Çankaya, is de afgelopen jaren nog een aantal andere onderzoeken verschenen die in het licht van de centrale vraagstelling van deze bijdrage behandeld moeten worden.

In lijn met de discussies zoals die worden gevoerd in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk worden in deze onderzoeken met name de zogenoemde proactieve strafrechtelijke en immigratierechtelijke controlebevoegdheden problematisch bevonden vanwege de discretionaire beoordelingsruimte die individuele politieambtenaren genieten bij de uitvoering van deze bevoegdheden (Van Donselaar & Rodrigues, 2006). Hoewel het gros van deze onderzoeken (Nationale Ombudsman, 2009, 2011; Kuppens et al., 2011, 2011a; Svensson, Sollie & Saharso, 2012) niet echt verontrustende misstanden aan het licht lijken te brengen, zijn de onderzoekers het eens over het feit dat de wettelijke kaders bij beide controlebevoegdheden (te)veel ruimte lijken te bieden voor mogelijk misbruik. Voor wat betreft het preventief fouilleren wordt door Kuppens et al. (2011) gewezen op de onmogelijkheid om deze bevoegdheid aselectief toe te passen, zoals wel uitdrukkelijk opgedragen door de wetgever. Immers, wil men aselectief fouilleren in een veiligheidsrisicogebied, dan zouden alle burgers die zich op dat moment in het gebied bevinden aan een foullering onderworpen moeten worden. De beperkte capaciteit die voor dit soort acties beschikbaar is, maakt echter dat politieambtenaren genoodzaakt zijn om keuzes te maken in wie er wel en wie er niet gefouilleerd wordt. De tegelijk met de eis van aselectiviteit geformuleerde noodzaak om ook zo effectief mogelijk te werk te gaan, zou hieraan in de weg staan. Svensson, Sollie en Saharso (2012) concluderen voorts op basis van twee surveys dat het met de gelijke behandeling van jongeren uit etnische minderheden relatief goed gaat. Uit zelfrapportages blijkt dat jongeren uit etnische minderheden niet meer politiecontacten hebben dan autochtone jongeren. De onderzoekers geven aan dat veel jongeren uit etnische minderheidsgroeperingen de eerlijkheid en rechtvaardigheid van het politieoptreden jegens minderheden in twijfel trekken, vaak met verwijzingen naar concrete incidenten die zijzelf hebben ervaren of waarover ze in eigen kring hebben gehoord. Hiermee lijkt het onderzoek de bevindingen van Van Klink en Zeegers (2008) te bevestigen. De laatstgenoemde onderzoekers kwamen tot de conclusie dat de Wet op de uitgebreide identificatieplicht met name wordt gebruikt als een 'instrument om dwarsliggers in het gareel te brengen' en als een 'middel tot disciplineren en normalisering van de burgers'. Hoewel de meeste studies zich richten op de door politieambtenaren en toezichthouders toe te passen controlebevoegdheden, zijn er aanwijzingen dat het gevaar van 'etnisch profileren' ook speelt binnen de latere schakels van de strafrechtsketen. Zo laat Weenink (2009) zien dat er bij de door het Openbaar Ministerie te nemen vervolgingsbeslissingen eveneens aanwijzingen lijken te zijn voor een etnische bias, hetgeen door Wermink et al. (2012) eveneens lijkt te worden bevestigd voor de straftoemtingsbeslissingen van rechters in strafzaken. Het onderzoek van Çankaya is duidelijk het meest kritisch ten aanzien van de politiepraktijk. Waar de andere onderzoeken wel wijzen op het mogelijke gevaar van etnisch pro-

fileren of het bestaan van vooroordelen bij politieambtenaren, vindt geen van de onderzoeken daar concreet bewijs voor.

Al met al kan op basis van het bestaande onderzoek geconcludeerd worden dat hoewel de ruimte voor etnisch profileren bij staandehoudingen en preventief fouilleren is toegenomen en er aanwijzingen zijn dat etnisch profileren in Nederland plaatsvindt, betrouwbaar statistisch onderzoek op dit gebied ontbreekt. Opvallend is eveneens dat het bestaande onderzoek veelal is gebaseerd op perceptieonderzoek, dat wil zeggen de mate waarin burgers – al dan niet op basis van eigen ervaringen – van mening zijn dat de politie zich schuldig maakt aan etnisch profileren. De perceptie dat etnisch profileren plaatsvindt is belangrijk en relevant (Reitzel & Piquero, 2006), maar betekent niet per se dat ook daadwerkelijk bewust door politieambtenaren disproportioneel vaak gebruik wordt gemaakt van bevoegdheden jegens etnische minderheden. Het verhaal over etnisch profileren ligt dan ook genuanceerder dan soms wordt geschetst. In deze bijdrage hopen we door middel van een criminologisch theoretische reflectie op het fenomeen etnisch profileren bij te dragen aan deze nuancerings.

Efficiënt beslissen op basis van risico-inschattingen

Wetgeving en beleid zijn er de laatste jaren in toenemende mate op gericht de overheid meer instrumenten te verschaffen ter bestrijding, maar vooral ter voorkoming van misdaad en daarmee ter vergroting van de maatschappelijke veiligheid (Simon, 2007; Hebenton & Seddon, 2009; Van der Woude, 2010; Zedner, 2007). Feeley en Simon spreken in deze context over het ontstaan van risicojustitie vanaf het einde van de twintigste eeuw (Feeley & Simon, 1992, 1994). De auteurs doelen hiermee op de ontwikkeling dat de (strafrechtelijke) criminaliteitsbestrijding steeds meer in het teken staat van het wapenen tegen mogelijke bedreigingen en risico's. Hierbij wordt gebruik gemaakt van risicoanalyses en risico-profielen, ruime strafbaarstellingen en preventieve opsporingsbevoegdheden om op die manier potentieel risicovol of crimineel gedrag in een zo vroeg stadium te ontdekken en te kunnen indammen. Binnen deze nieuwe visie op straffen en (strafrechtelijke) criminaliteitsbestrijding, welke volgens Feeley en Simon ook een reactie is op het falende strafwelzijnsbeleid, wordt criminaliteit beschouwd als een onderdeel van het normale leven, iets wat er nu eenmaal bij hoort (Feeley & Simon, 1992: 456). Om desondanks ervoor te zorgen dat burgers toch zo veilig mogelijk kunnen leven in een samenleving waarin criminaliteit een onderdeel van het alledaagse leven is, wordt binnen deze nieuwe visie op grote schaal gebruik gemaakt van risico-inschattingen en -analyses.

Getracht wordt te komen tot een profilering van personen en situaties die mede verantwoordelijk zijn voor deze risico's. Hierbij wordt gebruik gemaakt van nieuwe technieken zoals het identificeren en classificeren van personen op basis van verschillende gradaties van 'gevaarlijkheid'. Het optreden van politie en justitie wordt niet langer geleid door concrete, individualiseerbare verdenkingen van een strafbaar feit maar door generalisaties, dat wil zeggen op basis van risico-profielen en risico-inschatting van vooraf aangewezen 'potentieel verdachte' groe-

pen en personen. Anticiperen op de toekomst, het beoordelen van risico's en het voorkomen van misdaad zijn volgens de auteurs dan ook belangrijke kenmerken van de laatmoderne (strafrechtelijke) criminaliteitsbestrijding (Feeley & Simon, 1992).

Legitiem profileren binnen de opsporing en de handhaving?

Het moge duidelijk zijn dat deze behoefte om binnen de rechtshandhaving gebruik te maken van risico-inschattingen en risicoprofielen op zichzelf een ontwikkeling is die niet per definitie verwerpelijk is, integendeel: het is heel wenselijk dat er wordt geïnvesteerd in het vroegtijdig herkennen en inkapselen van potentiële veiligheidsrisico's.⁴ Ook is er bezien vanuit het oogpunt van effectiviteit veel voor te zeggen om de (doorgaans schaarse) personele en materiële middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Zo zegt Bovenkerk (2009) hierover in zijn rede *Wie is de terrorist: zin en onzin van ethnic profiling*: 'Wanneer je de groep van potentiële daders kunt inperken vang je met eenzelfde inspanning meer boeven. Geen wonder dan ook dat deze opsporingsmethode in de Westerse wereld een hoge vlucht heeft genomen' (Bovenkerk, 2009: 11).

Het probleem ligt dan ook niet zozeer bij het bestaan van profileren *an sich*, maar bij de gronden waarop deze profilering in de praktijk plaatsvindt. Wanneer men spreekt over profilering, moet dan ook goed worden onderscheiden tussen het geaccepteerde en gelegitimeerde profileren zoals dat kan plaatsvinden ten behoeve van de criminaliteitsbestrijding en etnisch profileren. Bij de eerste vorm van profileren wordt aan de hand van objectieve indicatoren geprobeerd om personen te identificeren van wie aannemelijk is dat zij strafbare feiten plegen. In plaats van op basis van objectieve factoren wordt bij etnisch profileren het risico op een strafbaar feit – en daarmee de vraag of iemand wordt onderworpen aan een stop en/of een search – vastgesteld op basis van iemands ras, etnische afkomst, nationaliteit, cultuur of godsdienst (Harris, 2002: 48).

Ondanks de mogelijke oververtegenwoordiging van bepaalde etnische groeperingen bij specifieke vormen van criminaliteit, staat deze laatste vorm van profileren op gespannen voet met het in de Grondwet verankerde verbod op discriminatie. Tevens kleven er verschillende praktische bezwaren aan. Zowel Bovenkerk (2009) als het Open Society Justice Initiative (2009) hebben in het verleden reeds gewezen op de falende systematiek van het etnisch profileren: de focus op indicatoren als ras, etniciteit e.d. zou onjuist en te ruim zijn waardoor dergelijke profielen hun doel voorbij streven en grote groepen onschuldige burgers onterecht worden lastiggevallen. Daarnaast zouden dergelijke praktijken schadelijke bijeffecten kennen in de vorm van vervreemding en verdere polarisering van de samenleving.

4 Opgemerkt zij dat profileren ook buiten de context van de rechtshandhaving plaatsvindt, wellicht nog wel meer dan daarbinnen. In toenemende mate maken aanbieders van goederen en diensten gebruik van profileringstechnieken om op die manier te bepalen of een consument of een klant een groot bedrijfsrisico vormt en om die reden geweigerd zou moeten worden. Het zogenoemde *redlining*, het weigeren van bepaalde diensten op basis van iemands postcode en *creditscoring* bij toepassing van kredietverlening door een financiële instelling om op die manier voorafgaand aan het verstrekken van een lening het debiteurenrisico in te schatten, zijn beide voorbeelden van geautomatiseerd profileren buiten het terrein van de strafvordering.

Maartje van der Woude & Joanne van der Leun

Het daadwerkelijke gevaar van etnisch profileren valt echter niet alleen te verklaren door te kijken naar de beslissingen van de individuele politieambtenaar. Deze beslissingen kunnen immers niet los worden gezien van de culturele context waarbinnen ze genomen worden. De sterk etnisch geladen Nederlandse veiligheidscultuur lijkt aanleiding te bieden voor extra zorg op dit punt.

De gekleurde Nederlandse veiligheidscultuur

Wanneer we kijken naar ontwikkeling van de Nederlandse veiligheidscultuur, is duidelijk sprake van een zichtbare vereenzelviging van criminaliteit en de multi-etnische samenleving (Downes & Van Swaaningen, 2007). In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw zijn veiligheid, criminaliteit en migratie zo nauw met elkaar vervlochten geraakt, dat volgens Pakes gesproken kan worden van het ontstaan van een cultureel veiligheidscomplex in Nederland (Pakes, 2006: 144-145; 2004: 293). Waar criminaliteit eerst voornamelijk werd gezien als bedreiging van persoonlijke veiligheid, wordt het na de millenniumwisseling steeds meer beschouwd als een bedreiging voor de culturele structuur van de gehele samenleving. Vermeend excessief de (straf)wet overtredende en overlast gevende minderheidsgroepen worden niet alleen gezien als een bedreiging voor individuele potentiële slachtoffers, maar ook als bedreiging voor de tolerante Nederlandse samenleving in zijn geheel. Het zijn niet alleen de potentiële overtredingen die gevaarlijk worden bevonden: het vermeende verzuim van deze 'gevaarlijke anderen' om een tolerante Nederlandse levenswijze – en de daarbij horende normen en waarden – aan te nemen, wordt ook in toenemende mate als dreigend ervaren. Boutellier wijst in deze context op het zondebokmechanisme. Onder het zondebokmechanisme kan grofweg worden verstaan het toekennen van een negatieve kracht aan een bepaalde groep, de 'zondebokken', die verantwoordelijk wordt gehouden voor de (veiligheids)risico's en de daarmee samenhangende angstgevoelen in de samenleving. Zondebokken worden dikwijls gevonden in personen die 'anders' zijn, en om die reden zijn migranten een kwetsbare categorie (Boutellier, 2003: 205).

Gekleurde framing door de media

Binnen de veiligheidscultuur wordt de reactie van politieke gezagsdragers volgens Garland – in tegenstelling tot die van de actoren betrokken bij de bestrijding van criminaliteit en onveiligheid – getypeerd door punitieve segregatie: door middel van punitieve uitingen wordt gepoogd tegemoet te komen aan populaire gevoelens van ontevredenheid en angst, om op die manier het publieke vertrouwen te herstellen of te handhaven (Van Swaaningen, 2004; Daems, 2009). Hierbij spelen ook de media een belangrijke rol (zie ook Cavender, 2004). De media hebben niet alleen het politieke discours en de wijze waarop politiek wordt bedreven voorgoed veranderd, tevens hebben media de wijze waarop het publiek criminaliteit ervaart en daarop reageert, beïnvloed. Garland gaat hierin zelfs zo ver dat hij beweert dat, mede als gevolg van de massamedia, criminaliteit als fenomeen geïnstitutionaliseerd is geraakt. Deze institutionalisering draagt eraan bij dat het publiek niet

zozeer reageert op daadwerkelijke criminaliteit of op de officiële criminaliteitscijfers, maar eerder op de media die hierover berichten en het collectieve beeld dat hierover op den duur door verschillende media gecreëerd is: 'Public knowledge and opinion about criminal justice are based upon collective representations rather than accurate information: upon a culturally given experience of crime, rather than the thing itself' (Garland, 2001: 158).

Hoewel Garland in *The Culture of Control* niet expliciet ingaat op de wijze waarop de media mogelijk een rol spelen bij de vereenzelviging van criminaliteit en etniciteit, lijken de media wel degelijk een belangrijke rol te spelen in het kleuren van de publieke en politieke opinie over criminaliteit en veiligheid. Zo maakte Korthagen in eigen land een grondige analyse van de mediahype rondom de Goudse wijk Oosterwei en de invloed daarvan op het beleid. Zij concludeert dat verhalen over ernstige problemen met de veiligheid in Oosterwei door overlast van allochtone jeugd in de media tot het dominante verhaal zijn gemaakt.⁵ Een voortdurende roep in de media om een harde aanpak van de problemen werd ondersteund door Kamerleden van CDA, PVV en VVD. Korthagen concludeerde dat de mediacratie in deze casus hoogtij vierde en dat het beleid daar duidelijk door werd beïnvloed. Een andere media-analyse van Sibon uit 2005 laat zien dat de landelijke dagbladen in Nederland niet alle etniciteiten bovenmatig vermelden, maar uitgerekend die van Marokkanen wel. 'Bovenmatig' werd gemeten door te vergelijken met misdaadcijfers. In alle dagbladen werd vaker dan verwacht op grond van misdaadcijfers de Marokkaanse etniciteit genoemd.

De kleur van de criminaliteitscijfers

Media-aandacht en daarmee maatschappelijk en politiek debat worden vanzelfsprekend ook gevoed vanuit onderzoek. Al lange tijd is er in Nederland een duidelijk herkenbare stroming van antropologisch georiënteerde studies van groepen migranten. De reeds eerder genoemde criminoloog-antropoloog Bovenkerk, een onmiskenbare pionier op dit terrein, concludeerde enkele jaren geleden dat Nederland op dit punt in Europa vooroploopt (Bovenkerk, 2007). Deze studies zijn niet gericht op het constateren van een oververtegenwoordiging, maar veel meer op het begrijpen van sociale processen die tot criminaliteit leiden (Van Gemert, 1998; De Jong, 2007). Daarnaast is vanaf de jaren 1990 een stroom aan kwantitatieve studies opgekomen (Engbersen, Van der Leun & De Boom, 2007). Al in 1997 werd in de *Nota Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden* (CRIEM) gewezen op de relatief hoge betrokkenheid van allochtonen bij criminaliteit en werd dit gerelateerd aan een gebrekkige integratie (Ministerie van

- 5 De wijk Oosterwei in de provincie Zuid-Holland is de afgelopen jaren regelmatig uitvoerig negatief in de landelijke media geweest vanwege Marokkaanse jongeren die zich zouden misdragen. Buschauffeurs weigerden nog door de wijk te rijden nadat verschillende chauffeurs waren mishandeld. De jongeren zouden de buurt en haar bewoners aanhoudend terroriseren. De media-aandacht voor de onrust in de wijk heeft eveneens geleid tot hevige politieke discussies. Zo sprak PVV-partijleider Geert Wilders onder meer van de noodzaak om het leger in te zetten tegen de 'straatterreur in Gouda'. Zie hierover onder meer: <www.elsevier.nl/Nederland/nieuws/2010/11/Jongeren-terroriseren-opnieuw-Goudse-wijk-Oosterwei-ELSEVIER280472W/> (laatst geraadpleegd 1 maart 2013).

Justitie, 1997). Het onderzoek heeft zich tot nu toe sterk gericht op criminaliteit van min of meer gevestigde etnische minderheidsgroepen. Daarbinnen ging aanvankelijk veel aandacht uit naar Molukkers en Surinamers en inmiddels naar mannen met een Marokkaanse en Antilliaanse achtergrond. De betreffende studies wijzen stelselmatig op een oververtegenwoordiging van migranten in alle fasen van het strafrechtelijk systeem (zie o.a. Blom et al., 2005; Jennissen & Blom, 2007; Driessen et al., 2002; Miedema, 2002; Engbersen, Van der Leun & De Boom, 2007; Jennissen, 2009; Blokland et al., 2010). Na de millenniumwisseling verschenen de eerste cijfers met betrekking tot 'nieuwe' etnische groepen, met name uit asiëlanden waarvan een deel ook meer dan verwacht crimineel actief bleek (o.a. Kromhout & Van San, 2003) en inmiddels komt de aandacht voor migranten uit Midden- en Oost-Europese landen op (Weltevrede et al., 2009; Gemeente Rotterdam, 2010).

Ook recente landelijke cijfers laten zien dat niet-westerse migranten fors zijn oververtegenwoordigd in de verdachtencijfers. Van alle autochtone Nederlanders was volgens SCP-cijfers in 2009 1% verdacht, tegen 3,8% van de niet-westerse migranten (SCP, 2012). Van alle jongens van Marokkaanse afkomst was twee derde tussen hun twaalfde en drieëntwintigste wel eens aangehouden omdat ze verdacht werden van een strafbaar feit. Dit geldt voor meer dan de helft van de Antilliaans-Nederlandse jongens en voor een kwart van de autochtone jongens (SCP, 2012).

Doorwerking van de veiligheidscultuur op de beslissingen van politieambtenaren

Bezien vanuit de in de vorige paragraaf beschreven ontwikkelingen die zich de afgelopen jaren hebben voltrokken in Nederland, zal in het navolgende worden beargumenteerd op welke wijze deze ontwikkelingen op macroniveau het individuele handelen van politieambtenaren mogelijk beïnvloeden.

De toegenomen – en aanhoudende – maatschappelijke en politieke vraag om een veilige samenleving heeft zich de afgelopen jaren onmiskenbaar ook vertaald naar een grotere druk op de verschillende actoren betrokken bij de (strafrechtelijke) rechtshandhaving om zo efficiënt mogelijk te werk te gaan. Druk om efficiënt te presteren kan het beslissen op basis van classificaties en risicotaxaties in de hand werken. Zo blijkt uit onderzoek naar de wijze waarop rechters beslissingen nemen ten aanzien van de strafoplegging dat het feit dat rechters onder (relatieve) tijdsdruk en op basis van onvolledige (en deels onzekere) informatie over de persoon van de verdachte moeten beslissen over diens straf, ertoe bijdraagt dat zij zich in hun keuzes laten leiden door zogenaamde *perceptual shorthands* (Tillyer & Hartley, 2010). Deze *shorthands* zijn gebaseerd op stereotypen en attributies die (on)bewust gekoppeld worden aan persoonlijke kenmerken van de persoon van de verdachte. Hierdoor kan worden verklaard dat niet-juridische aspecten en factoren zoals geslacht, ras, etniciteit en sociale klasse van invloed zijn op straftoemingsbeslissingen (Steffensmeier et al., 1998). Hoewel deze (onbewuste) *shorthands* rechters enerzijds helpen bij het zo efficiënt mogelijk beslissen, kunnen ze

anderzijds ook bijdragen aan het ontwikkelen of in stand houden van cognitieve illusies vanwege het ten onrechte bestaan van bepaalde stereotyperingen (Ten Velden & De Dreu, 2012).

Onder verwijzing naar Smith en Alpert (2007) wijzen Tillyer en Hartley (2010) op het belang om deze uitkomsten ook te onderzoeken voor beslissingen die door politieagenten worden genomen. Het is immers zeer denkbaar dat ook zij in de uitoefening van hun taken (onbewust) terugvallen op *perceptual shorthands*. Meer nog dan bij rechters het geval is, moeten politieambtenaren doorgaans binnen een beperkte tijdspanne en op basis van beperkte informatie beslissingen nemen (Pressman & Wildavsky, 1984/1973; Brown, 1981; Lipsky, 1980; Van der Torre, 1999). Dit geldt vooral ten aanzien van het toepassen van de proactieve controlebevoegdheden. Door het ontbreken van het 'aanknopingspunt' van een redelijk vermoeden van schuld, zullen ambtenaren hun beslissingen over wie wel en wie niet preventief te fouilleren of om zijn ID te vragen op andere informatie moeten baseren dan op concrete daderinformatie. Kortom: om zo efficiënt en snel mogelijk te kunnen beslissen is het terugvallen van politieambtenaren op classificaties van wie risicovol is en wie niet, niet meer dan menselijk. Volgens Skolnick (1966) zijn politieambtenaren altijd – bewust dan wel onbewust – op zoek naar de *symbolic assailant*: een persoon die over bepaalde kenmerken beschikt of zich op een dusdanige wijze gedraagt dat uit die kenmerken of gedragingen een groter risico op criminaliteit, geweld of dreiging zou kunnen worden afgeleid. Waar dit natuurlijke classificatieproces onder politieambtenaren mede wordt ingegeven door training en ervaring, wijzen verschillende onderzoeken uit dat de politiek en de media een belangrijke rol te spelen bij dit proces (Barlow, 1998; Entman, 1990, 1992).

Deze beïnvloeding door de media kent logischerwijze verschillende mogelijke gevolgen. Een van die mogelijke gevolgen is het in de hand werken van etnische stereotypering. Immers, doordat in het politiek debat criminaliteit en migratie in toenemende mate met elkaar in verband worden gebracht en bepaalde groepen migranten overmatig op negatieve wijze door de media worden afgeschilderd (Pakes, 2004), zullen burgers die blootstaan aan deze informatie op den duur de negatieve 'gekleurde' boodschap ook gaan internaliseren (Bobo, Kluegel & Smith 1997). Door het 'verkleuren' van het veiligheids- en criminaliteitsprobleem in de afgelopen decennia valt de allochtone gemeenschap al geruime tijd de twijfelachtige eer toe aangemerkt te worden als 'hedendaagse zondebok'. De aandacht voor hoge criminele betrokkenheid en overlast door migranten, al dan niet als gevolg van een daadwerkelijke oververtegenwoordiging in de criminaliteit in de media en het politieke en publieke debat is een niet te vermijden issue geworden en het is moeilijk aan te nemen dat dit de politie niet zou beïnvloeden. Dat geldt eens te meer als politieagenten in de uitoefening van hun dagelijkse werkzaamheden, mede door de nadruk op hot spots, risicogebieden en achterstandswijken, ook veelvuldig in direct contact komen met overlastgevende of criminele migranten, waardoor binnen de politieorganisatie ook vooroordelen over bepaalde minderheidsgroeperingen versterkt kunnen worden (Sollund, 2005). Het gevaar van een vicieuze cirkel ligt op de loer: hoe meer de politie zich richt op probleemgroe-

pen, des te groter de kans dat die ook weer prominent in de cijfers terugkomen en dat de politie daar weer naar gaat handelen (De Jong, 2007).

Ter afsluiting: de veiligheidscultuur als voedingsbodem voor nader onderzoek

Ulrich Beck, inspiratiebron voor Garland, waarschuwde in zijn werk al voor het hiervoor beschreven ‘zondebokmechanisme’ dat volgens hem inherent is aan de veiligheidscultuur: ‘De risicomaatschappij bevat een inherente tendens om een zondebokmaatschappij te worden: plotseling zijn het niet de risico’s op zichzelf maar zij die daarnaar verwijzen degenen die de algemene onrust teweegbrengen. Zijn het niet de spionnen, de communisten, de Joden, Turken of asielzoekers uit de Derde wereld die er uiteindelijk achter zitten?’ (Beck, 1992: 75).

In dit artikel hebben we betoogd dat de dynamiek van de Nederlandse veiligheids-cultuur, met daarbinnen de specifieke aandacht voor migranten, een mogelijk katalyserend effect heeft ten aanzien van etnisch profileren bij de uitoefening van controlebevoegdheden. Het moge duidelijk zijn dat politieambtenaren binnen het Nederlandse culturele veiligheidscomplex voor een lastige taak worden gesteld. Omwille van een zo efficiënt mogelijke handhaving zijn discretionaire bevoegdheden fors uitgebreid, zonder dat hiervoor systematische waarborgen in de vorm van objectieve selectiecriteria of monitoringsmechanismen zijn ingebouwd. Dit vergroot de kans op etnisch profileren. Het handelen van politieambtenaren en toezichthouders kan dan ook niet los worden gezien van de gewijzigde samenleving en het sterk in emotionele en populistische termen gevoerde politieke debat over veiligheid, criminaliteit en immigratie. Zoals we hebben beargumenteerd, worden politiefunctionarissen en toezichthouders in hun handelen niet alleen ‘gestuurd’ door (interne) prestatieafspraken en daarmee gepaard gaande ervaren druk, tevens worden zij – evenals iedere andere burger – (in)direct beïnvloed door zorgen, debatten en incidenten in de maatschappij, waarbij de weergave van deze zaken door de media ook een belangrijke factor is.

Zijn politieambtenaren dan slechts de slachtoffers van structurele en culturele maatschappelijke veranderingen, een speelbal van de laatmoderniteit? Vanzelfsprekend niet! Anders dan onze garlandiaanse analyse wellicht lijkt te suggereren, zijn politiemedewerkers geen passieve pionnen, maar actoren die welbewust verantwoordelijkheid kunnen nemen voor hun handelen en daarop kunnen reflecteren. Ook de politieorganisatie kan actief inzetten op het bewaren van goede verhoudingen, bijvoorbeeld op wijkniveau, en doet dat ook (Adang, 2010). Volgens Wortley is het de verantwoordelijkheid van de politieorganisatie om ervoor zorg te dragen dat individuele agenten op een consciëntieuze wijze invulling geven aan hun essentiële discretionaire beoordelingsruimte: ‘A better understanding of individual police decision making has important practical implications for police selection, training and management. The question then is not whether the police should have the power to exercise discretionary judgments, but rather on what base discretionary judgements should be made. Police organizations have a duty to ensure that policies and procedures are in place to help guide their members in the appropriate use of their power’ (Wortley 2003, 556).

Empirisch inzicht in de wijze waarop politieambtenaren en andere toezichthouders hun beslissingen baseren en de mate waarin verschillende individuele, organisatorische, maar ook maatschappelijke factoren hierbij een rol spelen is dan ook van groot belang, evenals nader empirisch inzicht in de mate waarin deze beslissingsmechanismen zich vervolgens vertalen naar concrete handhavingsacties. Zoals Van Eijk, Holman en Lamboo (2012) voorstellen zou een mogelijke eerste stap in de richting van het verkrijgen van dit nadere inzicht kunnen liggen in het invoeren van zogenaamde *stop & search forms*. Op deze formulieren, die door individuele ambtenaren moeten worden ingevuld iedere keer als ze een burger staande houden, moet in ieder geval de reden van de staandehouding worden genoteerd evenals de etniciteit van de betrokkene.

Echter, niet alleen de politieorganisatie moet verantwoordelijkheid nemen: misschien geldt dit nog wel meer voor de politiek en de media. In *The Culture of Control* laat Garland duidelijk doorschemeren, zonder dat hij overigens expliciet een schuldige aanwijst, dat beide een hoofdrol vervullen in het in stand houden van het cultureel veiligheidscomplex. Waar dit complex in eerste instantie is gevormd rondom de zorgen over daadwerkelijk stijgende criminaliteitscijfers en immigratie, zijn deze cijfers al lang niet meer de drijvende factor, maar wordt het ontstane beeld in stand gehouden door een polariserend en populariserend politiek discours en dito mediaberichtgeving. Selecteren op basis van etniciteit lijkt dusdanig nauw vervlochten te zijn met de Nederlandse veiligheidscultuur en de wijze waarop politici en journalisten, maar ook alle actoren werkzaam binnen de strafrechtssketen, hierdoor beïnvloed zijn én worden, dat het de vraag is in hoeverre het houdbaar is om te beweren dat etnisch profileren geen probleem is in Nederland.

Literatuur

- Aalberts, M. (1990), *Politie tussen discretie en discriminatie*. Arnhem: Gouda Quint.
- Adang, O. (2010), *Zijn wij anders? Waarom Nederland geen etnische rellen heeft*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Barlow, M.H. (1998), Race and the problem of crime in *Time* and *Newsweek* cover stories, 1946-1995. *Social Justice*, 25, 146-183.
- Beck, U. (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage.
- Blokland, A., K. Grimbergen, W. Bernasco & P. Nieuwbeerta (2010), Criminaliteit en etniciteit: Criminele carrières van autochtone en allochtone jongeren uit het geboortecohort 1984. *Tijdschrift voor Criminologie*, 32 (2), 122-152.
- Blom M., J. Oudhof, V. Bijl & B.F.M. Bakker (2005), *Verdacht van criminaliteit: Allochtonen en autochtonen nader bekeken*. Voorburg, Den Haag: CBS/WODC.
- Bobo, L., J.R. Kluegel & R.A. Smith (1997), Laissez-faire racism: The crystallization of a kinder, gentler, anti-black, ideology. In: S.A. Tuch & J.K. Martin (eds.), *Racial attitudes in the 1990s: Continuity and change*. Westport, CT: Praeger, 15-44.
- Bovenkerk, F. (2007), Een taboe op de criminologische verklaringen van misdaad? In: A. Soeteman & F. van den Born (red.), *De ethiek van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam: KNAW, 9-16.
- Bovenkerk, F. (2009), *Wie is de terrorist? Zin en onzin van ethnic profiling*, FORUM Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, Rotterdam: Uitgeverij Ger Guij.

- Boutellier, H. (2003), *De veiligheidsutopie: Hedendaags onbehegen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bowling, B., (1990), Conceptual and methodological problems in measuring 'race' differences in delinquency: A response to Marianne Junger. *British Journal of Criminology*, 30 (4), 483-492.
- Bowling, B. & C. Phillips (2007), Disproportionate and Discriminatory: Reviewing the Evidence on Police Stop and Search. *Modern Law Review*, 70(6) 936-961.
- Bridges, L. (1999), The Lawrence inquiry: Incompetence, corruption, and institutional racism. *Journal of Law and Society*, 26(3), 298-322.
- Brown, M.K. (1981), The allocation of justice and police-citizen encounters. In: C.T. Goodsell (ed.), *The public encounters: Where state and citizen meet*. Bloomington Indiana: Indiana University Press, 102-125.
- Çankaya, S. (2012), *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie*. Den Haag: Boom Lemma.
- Cavender, G. (2004), Media and crime policy: A reconsideration of David Garland's *The Culture of Control*. *Punishment & Society*, 6, 335-348.
- Daems, T. (2009), *De bestraffingssociologie van David W. Garland*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Donselaar, J.G. van & P.R. Rodrigues (red.) (2006), *Monitor racisme en extremisme: Zevende rapportage*. Amsterdam: Anne Frank Stichting.
- Downes, D. & R. van Swaaningen (2007), The road to dystopia: Changes in the penal climate in the Netherlands. In: M. Tonry & C. Bijleveld (eds.), *Crime and Justice in the Netherlands*. Chicago: Chicago University Press, 31-72.
- Driessen, F.M.H.M., B.G.M. Völker, H.M. op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Moolenaar (2002), *Zeg me wie je vrienden zijn: Allochtone jongeren en criminaliteit*. Zeist: Kerckebosch.
- Eijk, Y. van, R. Holman & L. Lamboo (2012), Registratie bij staandehouding en preventief fouilleren in Nederland, *PROCES: Tijdschrift voor Strafrechtspleging*, 6, 430-441.
- Engbersen, G., J.P. van der Leun & J. de Boom (2007), The fragmentation of migration and crime in the Netherlands. *Crime and Justice*, 35, 389-452.
- Entman, R.M. (1990), Modern racism and the images of Blacks in local television news. *Critical Studies in Mass Communication*, 7, 332-345.
- Etman, R.M. (1992), Blacks in the news: Television, modern racism and cultural change. *Journalism Quarterly*, 69, 341-361.
- European Union Agency for Fundamental Rights (EU-FRA) (2009), *European Union Minorities and Discrimination Survey. Data in Focus Report: Muslims*. Brussels: EUFRA.
- European Union Agency for Fundamental Rights (EU-FRA) (2010), *EU-MIDIS 5 Data in Focus report: Multiple discrimination*. Brussels: EUFRA.
- Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (2008), *Derde Rapport over Nederland*. Straatsburg: Raad van Europa.
- Feeley, M. & J. Simon (1992), The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications. *Criminology*, 30 (4), 449-474.
- Feeley, M. & J. Simon (1994), Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law. In: D. Nelken (ed.), *The Futures of Criminology*, London: Sage, 173-201.
- Garland, D. (2001), *The Culture of Control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford: Oxford University Press.
- Gemeente Rotterdam (2010), *Monitor Midden en Oost Europeanen*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Gemert, F. van (1998), *Ieder voor zich: Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Het Spinhuis.

- Hebenton, B. & T. Seddon (2009), From dangerousness to precaution. *British Journal of Criminology*, 49(3), 343-362.
- Jennissen, R. (2009), *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: Over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van Antillianen en Marokkanen*. Den Haag: WODC.
- Jennissen, R.P.W. & M. Blom (2007), *Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken*. Den Haag: WODC/CBS.
- Jong, J.D. de (2007), *Kapot moeilijk: Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Junger, M. (1989), Discrepancies between Police and Self-Report Data for Dutch Racial Minorities. *British Journal of Criminology*, 20(3), 273-284.
- Klink, B. van & N. Zeegers (2008), De identificatieplicht als middel tot de-anonimisering en disciplineren: Politieagenten aan het woord. *Recht der Werkelijkheid*, 2, 35-58.
- Korthagen, I. (2010), *De strijd om beleid onder leiding van media: Een onderzoek naar de discursieve strijd die invloed uitoefent op de relatie tussen gebeurtenissen en beleid*. Master-scriptie Bestuurskunde Universiteit Utrecht, zie: <igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2010-1101-200422/Eindversie%20Scriptie%20Iris%20Korthagen.pdf>.
- Kromhout, M. & M. van San (2003), *Schimmige werelden: Nieuwe etnische groepen en jeugd-criminaliteit*. Den Haag: WODC/Boom Juridische uitgevers.
- Kuppens, J., B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H. Ferwerda (2011), *Onder het oppervlak: Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren*. [Under the surface: A study on developments and (non)random implementation of preventive stops and searches]. Amsterdam: Reed Business.
- Kuppens, J., B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink (2011a), *Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole*. [A study on discretion in and limits of identity checks]. Amsterdam: Reed Business.
- Leun, J.P. van der & M.A.H. van der Woude (2011), Ethnic profiling in the Netherlands? A reflection on expanding preventive powers, ethnic profiling and a changing social and political context. *Policing and Society*, 21(4), 444-555.
- Lipsky, M. (1980), *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Miedema, S. (2002), Etnografisch onderzoek naar de relatie tussen etniciteit, groepsvorming en delinquentie bij jongens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44, 150-161.
- Miller, J. (2010), Stop and search in England: A reformed tactic or business as usual? *British Journal of Criminology*, 50(5), 954-974.
- Ministerie van Justitie (1997), *Criminaliteit in relatie tot Etnische Minderheden (CRIEM)*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Nationale Ombudsman (2009), *Onderzoek inval vreemdelingenpolitie in Amsterdams café*. Den Haag: Nationale Ombudsman, Rapport 2009/170.
- Nationale Ombudsman (2011), *Waarborgen bij Preventief Fouilleren: Over de spanning tussen veiligheid, privacy en selectie*. Den Haag: Nationale Ombudsman, Rapport 2011/252.
- Open Society Justice Initiative (2009), *Ethnic profiling in the European Union: Pervasive, ineffective and discriminatory*. New York: Open Society Institute.
- Pakes, F. (2004), The politics of discontent: The emergence of a new criminal justice discourse in the Netherlands. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43(3), 284-298.
- Pakes, F. (2006), The ebb and flow of criminal justice in the Netherlands. *International Journal of the Sociology of Law*, 34, 141-156.
- Phillips, C. & B. Bowling (2003), Racism, ethnicity and criminology: Developing Minority Perspectives. *British Journal of Criminology*, 43(2), 269-290.
- Phillips, C. & B. Bowling (2010), Policing ethnic minority communities, *Handbook of policing*. Devon: Willan Publishing, 528-555.

Maartje van der Woude & Joanne van der Leun

- Pressman, J.L. & A. Wildavsky (1984), *Implementation* (Third expanded Edition). Berkeley: Oakland University Press (orig. 1973).
- Reitzel, J. & A.R. Piquero (2006), Does it exist? Studying citizens' attitudes of racial profiling. *Police Quarterly*, 9(2), 161-183.
- Rovers, B. (1999), *Klassenjustitie: Overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse strafrechtshet*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Skolnick, J. (1966), *Justice without trial*. New York, NY: Wiley.
- SCP (2012), *Jaarrapport integratie 2011*. Den Haag: SCP.
- Sibon, S. (2005), *Berichtgeving over allochtonen en criminaliteit*. Afstudeeropdracht in het kader van de studie Toegepaste Communicatiewetenschap aan de Universiteit Twente, Enschede, zie: <www.publistat.nl/site/nieuws/pdf/berichtgeving-over-allochtonen-en-criminaliteit.pdf>.
- Simon, J. (2007), *Governing through crime: How the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, M.R. & G.P. Alpert (2007), Explaining police bias: A theory of social conditioning and illusory correlation. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 1262-1283.
- Sollund, R. (2005), Obstacles and possibilities in police research. *Outlines* (2), 43-65.
- Steffensmeier, D., J.T. Ulmer & J.H. Kramer (1998), The interaction of race, gender, and age in criminal sentencing: The punishment cost of being young, black, and male. *Criminology*, 36, 763-797.
- Svensson, J.S., H. Sollie & S. Saharso (2012), *Proactief handhaven en gelijk behandelen*. Amsterdam: Reed Business.
- Swaaningen, R. van (2004), Veiligheid in Nederland en Europa: Een sociologische beschouwing aan de hand van David Garland. *Justitiële Verkenningen*, 7, 9-23.
- Ten Velden, F.S. & C.K.W. de Dreu (2012), *Sociaalpsychologische determinanten van strafrechtelijke besluitvorming*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- Tillyer, R. & R.D. Hartley (2010), Driving racial profiling research forward: Learning lessons from sentencing research. *Journal of Criminal Justice*, 38(4), 657-665.
- Torre, E. van der (1999), *Politiewerk: Politiestijlen, community policing, professionalisme*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Weenink, D. (2009), Explaining ethnic inequality in the juvenile justice system: An analysis of the outcomes of Dutch prosecutorial decision making. *British Journal of Criminology*, 49(2), 220-242.
- Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zijderwijk & G. Engbersen (2009), *Arbeidsmigranten uit Midden en Oost-Europa: Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de moe-landen*. Rotterdam: RISBO.
- Wermink, H.T., J.W. de Keijser & P.M. Schuyt (2012), Verschillen in straftoemeting in soortgelijke zaken: Een kwantitatief onderzoek naar de rol van specifieke kenmerken van de dader. *Nederlands Juristenblad* (11), 726-733.
- Wortley, R.K. (2003), Measuring Police Attitudes towards Discretion, *Criminal Justice and Behavior*, 30, 538-558.
- Woude, M.A.H. van der (2010), *Wetgeving in een veiligheidscultuur: De totstandkoming van Nederlandse antiterrorismewetgeving gezien vanuit maatschappelijke en (rechts)politieke context*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Zedner, L. (2007), Pre-crime and post criminology? *Theoretical Criminology*, 11(2), 261-281.